

MET HANDEN EN VOETEN

Sofie werkt met dove kinderen, Deborah is muziektolk

22 SEPTEMBER: WERELDDOVEDAG

Zelf hebben ze nooit met gehoorproblemen te maken gekregen. Maar na een toevallige kennismaking met de aparte wereld van doven en slechthorenden verloren Sofie en Deborah meteen hun hart. Ze schoolden zich bij tot gepassioneerd tolk Vlaamse gebarentaal en werken nu elke op hun eigen bijzondere manier samen met doven.

TEKST: JILL DE BONT / FOTO'S: THOMAS LEGRÈVE. MET DANK AAN HET VLAAMS WELZIJNSVERBOND

Sofie (35) WERKT ALS OPVOEDSTER MET DOVE KINDEREN

'In het vijfde jaar van mijn middelbare school koos ik voor de opleiding bijzondere jeugdzorg. En zo kwam ik op mijn 18de voor mijn laatste stageperiode, voordat ik zou afstuderen als opvoedster A2, bij het Koninklijk Instituut voor Doven en Slechthorenden (KIDS) in Hasselt terecht. Ik kreeg er een stageplek in hun Huis van de toekomst, een internaat waar kinderen van 2,5 tot 21 jaar die doof of slechthorend zijn, of die een Autisme Spectrum Stoornis (ASS) of spraakproblemen hebben, kunnen verblijven. En daar ging een heel nieuwe wereld voor mij open. Na mijn stage bij het KIDS studeerde ik af als opvoedster en kon ik beginnen werken. Maar dat was ik in eerste instantie niet van plan, ik wilde liever nog verder studeren. Tot er bij het KIDS plots een vacature kwam en ik een job als opvoedster aangeboden kreeg. Ik greep de kans met beide handen, en zette mijn studies verder in avondschool, waar ik mijn A1-diploma orthopedagogie heb behaald. In het begin van mijn carrière bij het KIDS heb ik een paar keer gewisseld van leefgroep en werkte ik samen met kinderen met verschillende problematieken zoals ASS of spraak- en taalstoornissen. Maar al snel kreeg ik door dat mijn hart toch wel bij de doven lag. Hun manier van communiceren en de hele cultuur die daarmee samenhangt, vond ik na drie jaar met hen te hebben samengewerkt zo interessant dat ik me er verder in wilde verdiepen. Daarom ben ik de opleiding tot Tolk Vlaamse gebarentaal beginnen volgen. Omdat ik vond dat de doven met wie ik samenwerkte het recht hadden om in hun eigen taal aangesproken te worden.'

Ook gebarentaal is constant in beweging

'Als opvoedster doe je je job met je hart en functioneer je in een gezinsvervangende situatie. En in die omstandigheden is het van het grootste belang om de kinderen de beste ontwikkelingskansen te kunnen geven. Heel veel doven kunnen nog een klein beetje horen, maar ze missen altijd een deel van de communicatie. En de diepere communicatie, zoals de uitleg van een situatie, wilde ik ook kunnen overbrengen, zonder me daarvoor te moeten beperken tot een eenvoudige woordenschat. De dagelijkse gebarentaal had ik dankzij mijn praktijkervaring tijdens die drie jaar al geleerd. Maar de eigen grammatica en woordenschat van de Vlaamse gebarentaal kende ik natuurlijk niet. De Vlaamse gebarentaal is een officieel erkende taal, die net als alle andere officiële talen constant in beweging is en evolueert. Zo komen er voortdurend gebaren bij voor nieuwere woorden zoals het woord YouTube, bijvoorbeeld. De grammatica van de gebarentaal bestaat dan onder andere uit de manier waarop je rol neemt. *Bodyshifting* noemen ze dit ook wel. **Zo moet ik, wanneer ik iets vertel vanuit het standpunt van God, in gebarentaal omlaag kijken, bijvoorbeeld. Bij het stellen van een open vraag moeten mijn wenkbrauwen omhoog gaan.** Bij het stellen van een gesloten vraag blijven de wenkbrauwen laag. Gebaren-

taal is een heel visuele taal. En om dat op een correcte manier te kunnen doen was een opleiding tolk Vlaamse gebarentaal onmisbaar, vond ik. Want van nature zijn wij auditief opgevoed. En om zo ineens de switch te moeten maken naar een visuele manier van aanpakken, dat vraagt heel veel oefening. Net zoals elke andere taal veel oefening vraagt voordat je ze deftig onder de knie krijgt.'

Kennismaking met de dovencultuur

'Naast de grammatica en woordenschat maakte ik tijdens de opleiding tolk Vlaamse gebarentaal ook kennis met de dovencultuur, en dat betekende zo'n verrijking. Veel mensen denken dat doof zijn betekent dat je niet in staat bent om te horen. Maar het houdt zoveel meer in dan dat. Doven hebben een eigen identiteit, een eigen cultuur, een eigen vorm van humor en eigen gedragsregels. Zo kan je een dove die met de rug naar je toe staat best langs opzij benaderen of hij schrikt zich rot. En ook oogcontact is zeer belangrijk. **Tijdens een gesprek met een dove wegkijken van je gesprekspartner betekent evenveel als je oren dichthouden tijdens een gesprek met een horende, en is dus onbeleefd.** Ook voor de manieren van aandacht vragen zijn er bepaalde regels. Een dove die de aandacht wil, zal knippen met het licht of stampen op de vloer. Echt samenwerken met doven kan ▶

'Echt samenwerken met doven lukt pas wanneer je ook hun cultuur kent en doofbewust bent.'

Doof, dance & disco

je niet wanneer je alleen maar de gebarentaal beheerst, dat lukt pas wanneer je ook hun cultuur kent en doofbewust bent. En dat heb ik geleerd uit mijn dagelijkse omgang met de dove kinderen en dankzij de hulp dove collega's.'

Werken met hart en ziel

'Ondertussen werk ik bij het KIDS al ruim tien jaar als opvoedster met dove en slechthorende kinderen, in een gezinsvervangende context. Samen met het team leer ik de kinderen zelfstandig ontstaan en zorgen we samen voor het ontbijt. Tijdens de middag zorgen wij als opvoedsters voor eten voor hen, en 's avonds betrekken we hen bij de voorbereidingen van het avondmaal. Na schooltijd is er ruimte voor huiswerkbegeleiding of sportactiviteiten en leren we de kinderen hoe ze hun vrije tijd zelf kunnen invullen en welke verantwoordelijkheden bij het leven horen. Samen met het pedagogisch team en de ouders evalueren we ook de sociaal-emotionele ontwikkeling van elk kind en bekijken we waarbij het kind nog extra ondersteuning nodig heeft. En daarbij is de inspraak van de jongere zelf heel belangrijk. Mijn groep bestaat uit dove jongeren van 12 tot 21 jaar, de pubers dus. Mijn job is best wel uitdagend en bij momenten vrij belastend, omdat ieder kind anders is, een andere aanpak nodig heeft. Maar ik doe mijn werk nog altijd met hart en ziel, en wil er gewoon alles aan doen om de jongeren met wie ik werk alle kansen te geven om zich te kunnen ontplooiën tot sterke jongvol-

wassenen. En dat kan op allerlei verschillende manieren gebeuren. Zo heb ik drie jaar geleden een dansproject begeleid met onze dove kinderen dat op poten gezet was door de professionele danseres en choreografe Yentl de Werdt. Een project dat we met hulp van de Koning Boudewijnstichting binnenkort opnieuw gaan lanceren.'

Dans zonder muziek

'De dansvoorstelling is gegroeid uit workshops met een aantal dove jongeren met een soms meervoudige problematiek. Alle bewegingen zijn puur uit zichzelf ontstaan. En na heel veel improviseren en repeteren zijn we tot een voorstelling van ongeveer 45 minuten, gekomen die opgevoerd werd zonder muziek, en met enkel een bepaalde trilfrequentie. **Het publiek heeft tijdens deze voorstelling de unieke ervaring gekregen hoe het voelt om in stilte naar een dansvoorstelling te kijken.** En de dove kinderen kregen de kans om te tonen dat ze ondanks hun gehoorproblemen even goed kunnen zijn als anderen, zelfs in dans. De voorstelling leverde zoveel mooie reacties op, en heeft de jongeren zoveel evolutie gebracht in hun gevoel van eigenwaarde, dat we dit graag nog eens willen doen. Zulke projecten zorgen er ook voor dat ik mijn werk met dove ook na ruim tien jaar nog altijd doe met evenveel passie, al is die bij momenten zeer veeleisend. De voldoening die ik eruit haal voor mezelf en de dankbaarheid van de kinderen, maken het dat allemaal meer dan waard.'

'Ik vond dat de dove met wie ik samenwerkte het recht hadden om in hun eigen taal aangesproken te worden.'

Deborah (36) IS EEN GEPASSIONEERDE SIGNDANCER

'Ik doe mijn job van muziektolk of signdancer al jaren met heel veel passie, en kan er uren over vertellen. En toch zet ik mezelf niet graag in de kijker. Want daar is het een tolk Vlaamse gebarentaal of muziektolk nu net niét om te doen. Maar het bestaan van een signdancer is voor velen nog zo onbekend dat ik daar graag verandering in wil brengen. Ik heb geen dove of slechthorenden in mijn familie, en ook in mijn naaste omgeving was ik tot voor mijn lerarenopleiding nooit met dove in contact gekomen. Dat gebeurde heel toevallig, toen ik in mijn laatste jaar van mijn opleiding een stage moest doen in het buitengewoon onderwijs. **Ik kreeg een stageplek op een dovenschool en verloor daar meteen mijn hart.** En ik had geluk. Op het einde van mijn stage kwam er een plek vrij en mocht ik meteen als leerkracht beginnen. De eerste maanden moest ik me letterlijk met handen en voeten uit de slag trekken om met mijn leerlingen te communiceren, en dat vond ik niet ideaal. Dus ben ik vijf maanden later met de opleiding tolk Vlaamse gebarentaal begonnen, een graaatsopleiding die in avondschool toen vier jaar duurde.'

Per provincie een andere gebarentaal

'Zonder woorden toch zoveel kunnen zeggen, en alles visueel kunnen maken wat je anders in woorden overbrengt, fascieerde me meteen in de gebarentaal. De Vlaamse gebarentaal is ook een volwaardige taal met een eigen woordenschat en grammatica. Toch is ze nog maar twaalf jaar als zodanig erkend. Een 'algemene' Vlaamse gebarentaal is er nog niet. Ze bestaat uit de West-Vlaamse, Oost-Vlaamse, Antwerpse, Brabantse en Limburgse varianten. De maatschappij is niet altijd even toegankelijk voor dove en slechthorenden, al is daar wel een positieve evolutie in merkbaar. Het journaal wordt al volledig aangeboden met gebarentaal. En concertzalen zoals de AB in Brussel zetten zich in om heel wat concerten toegankelijk te maken voor dove, met de hulp van een muziektolk. Dat ik zelf een carrière als muziektolk of signdancer zou gaan uitbouwen, had ik bij de start van mijn opleiding gebarentaal nooit gedacht. Tot ik in het laatste jaar van mijn tolkenopleiding een stageopdracht kreeg. Ik werd gevraagd om tijdens een optreden van Sarah Bettens voor de aanwezige dove in het publiek de bindteksten te tolken tussen de liedjes door. Maar een week voor het optreden kreeg ik plots telefoon dat een van de signdancers ziek was geworden, en vroegen ze me of ik misschien toch twee liedjes zou durven tolken. Een uitdaging die ik met klamme handjes aannam, maar die uiteindelijk de start betekende van mijn carrière als muziektolk.'

'Als ik zie dat een nummer met een diepere betekenis echt is overgekomen, denk ik: daar doe ik het voor!'

Zoveel meer dan een gebaar

hulpmiddel om de muziek ook voor doven toegankelijk te maken. En dat is niet altijd even gemakkelijk. Als een artiest volledig uit de bol gaat, kan je het als tolk niet maken om ook dat enthousiasme niet over te brengen naar de doven toe. Maar daarin moet je dan wel slagen zonder zelf de aandacht naar je toe te trekken. Eigenlijk is het de bedoeling dat je als muzikant mee opgaat in de show. En dat gebeurt soms zelfs letterlijk. Tijdens de jaarlijkse show van kapitein Winokio in de AB draag ik ook een matrozenpakje en bijbehorend hoedje, sta ik mee op het podium en volg ik de kapitein in zijn voetsporen. Kapitein Winokio maakt van de muzikant echt een extra personage, wat de dove kinderen natuurlijk fantastisch vinden en wat een meerwaarde kan zijn voor de show. Op die manier werken vraagt meer voorbereiding, maar ik mag dan wel op voorhand mee repeteren met de band.'

Fysiek en mentaal erg zwaar

'Er bestaan ondertussen al enkele cursussen, maar een echte opleiding tot muzikant bestaat in België nog niet. Er zijn ook nog niet veel concertorganisatoren die regelmatig gebruik maken van signdancers. Omdat ze er zelf nog niet genoeg vertrouwd mee zijn, of de extra kosten hen afschrikken. Al is dat laatste onterecht, want onder andere bij Brussels staatssecretaris Bianca Debaets

kunnen subsidies aangevraagd worden voor het inschakelen van een muzikant. Maar ook niet alle artiesten staan ervoor open om zich te laten bijstaan door een muzikant, en dat is jammer. Al laten de meesten wel meteen hun vooroordelen varen zodra ze een voor doven toegankelijke show hebben meegemaakt. Velen zijn er zich ook nog niet van bewust welke voorbereiding een concert voor een muzikant vraagt. Ik

'Zodra ze een show met muzikant hebben meegemaakt, laten de meeste artiesten hun vooroordelen varen.'

moet bij managers vaak zwaar onderhandelen om voldoende op voorhand de setlist van het concert, de muziek en de teksten van de nummers te krijgen. Terwijl dat voor mij gewoon broodnodig is om mijn werk te kunnen voorbereiden. **Buitenstaanders denken soms dat een muzikant of signdancer tijdens het concert gewoon wat meedanst en de gebaren ter plaatse improviseert. Maar niets in minder waar.** Als ik de setlist van een concert eenmaal te pakken gekregen heb, beluister ik alle nummers heel aandachtig om de sfeer en de achtergrond ervan te leren kennen. Daarna zoek ik de teksten op en vertaal ze, probeer ik die vertalin-

gen in de muziek in te passen en leer ik ten slotte alle vertalingen in gebarentaal vanbuiten. Een voorbereiding die doorgaans meerdere dagen in beslag neemt. Maar ook een concert zelf is heel belastend, zowel mentaal als fysiek. Na de show ben ik helemaal op. Ik sukkel zelfs al een tijdje met een overbelasting van mijn duimgewricht ten gevolge van het muzikant.

Mijn job is mijn passie

'Naast concerten voor volwassenen, tolk ik ook al enkele jaren de optredens van K3. En dat zijn telkens zeer fijne, maar wel pittige opdrachten. Want beeld maar eens een zin als *oya lele* uit in gebarentaal. **Letterlijk vertalen is zelden mogelijk. Wij maken meer een culturele vertaling. Elke muzikant legt daardoor zijn eigen interpretatie in zijn werk.** Daarom overleg ik tijdens mijn voorbereiding ook heel veel met doven zelf en hou ik heel erg rekening met hun mening. Dat levert al eens discussie op, maar als ik dan zie dat een

nummer met een diepere betekenis bij de doven echt is overgekomen, denk ik iedere keer weer: daar doe ik het voor! Vandaag sta ik niet meer voor de klas en kan ik me meer concentreren op de job van muzikant. Daar een voltijds loon mee verdienen is in België onmogelijk, omdat de voorbereidingen voor één opdracht gewoon te intensief zijn, en er nog te weinig opdrachten voor muzikanten voorhanden zijn. Maar voor mij is het een passie geworden. De volvoering die ik haal uit dove kindjes en volwassen te zien genieten tijdens een optreden of concert, daar kan niets tegenop.' ●